

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-47>

УДК 336.11

ПОГРИЩУК Галина

Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0001-6410-0594>
e-mail: g.pohrishchuk@wunu.edu.ua

ГОЛОВАЙ Надія

Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0001-9597-0963>
e-mail: n.golovay@wunu.edu.ua

БЕЙ Сніжана

Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6651-4210>
e-mail: s.pyrko@wunu.edu.ua

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті детально розглянуто важливість податкового планування на мікрорівні. Основна увага приділена аналізу концепції податкового планування, а також всебічному дослідженню тактик та інструментів, які застосовуються в рамках податкового планування.

Встановлено, що податкова стратегія підприємства в сучасній парадигмі має визначатися не лише обчисленням податкових зобов'язань, але й ретельним вивченням можливостей їх оптимізації. Доведено, що ефективне використання податкових стимулів та здатність уникнення надмірних податкових тягарів уможливорює суттєве поліпшення фінансового положення суб'єктів господарювання.

Ефективне податкове планування, що передбачає залучення кваліфікованих спеціалістів у цій сфері, ретельне дотримання чинного законодавства, систематичні консультації з фіскальними органами та максимальну оптимізацію податкового навантаження, є ключовим фактором у створенні високорентабельного, легітимного та стабільного бізнесу.

Ключові слова: сутність податкового планування, відмінності податкового планування, методика податкового планування, інструменти за заходи під час податкового планування.

POHRISHCHUK Halyna, HOLOVAI Nadiia, BEI Snizhana

Vinnitsia Education and Research Institute of Economics,
West Ukrainian National University

TAX PLANNING IN THE FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM

The article examines in detail the importance of tax planning at the micro level. The main focus is on the analysis of the concept of tax planning, as well as a comprehensive study of the tactics and tools used in tax planning.

It has been established that the tax strategy of the enterprise in the modern paradigm should be determined not only by calculating tax liabilities, but also by carefully studying the possibilities of their optimization. It has been proven that the effective use of tax incentives and the ability to avoid excessive tax burdens make it possible to significantly improve the financial position of business entities.

One of the most common methods of reducing the tax burden is strategically oriented tax planning. There are other methods of tax optimization, but not all of them are legally acceptable. In the context of domestic law-making, where tax laws are often contradictory and interpretations can vary, the line between legal and illegal methods of taxation can be blurred and ambiguous. Under such conditions, it is important to clearly distinguish between concepts such as tax evasion, tax avoidance and legitimate tax planning.

The tax planning process involves close cooperation between the manager, the accounting (financial) service and the lawyer. These specialists work on the development of appropriate innovative approaches and strategies, which include a thorough study of legislation, specialized literature, and also study successful practices in the field of taxation of other enterprises and organizations.

Effective tax planning, involving the involvement of qualified specialists in this field, careful compliance with current legislation, systematic consultations with fiscal authorities and maximum optimization of the tax burden, is a key factor in creating a highly profitable, legitimate and stable business. These measures not only increase the financial efficiency of the enterprise, but also ensure compliance of its activities with legal requirements, thereby strengthening its position on the market.

Keywords: essence of tax planning, differences of tax planning, tax planning methodology, tools for measures during tax planning.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Податкове планування є критично важливим для всіх підприємств, без винятку сфери їх бізнесу або розміру. Цей процес повинен розглядатися на етапі заснування підприємства або при плануванні нових бізнес-ініціатив. Правильно реалізована податкова стратегія може відчутно вплинути на ефективність господарських процесів. Це не тільки сприяє підвищенню рентабельності діяльності підприємства та швидкому поверненню інвестиційних вкладень, але й відіграє ключову роль у розширенні бізнесу, у тому

числі в асортиментному розмаїтті та освоєнні нових ринків. Комплексні заходи податкового планування можуть мати вирішальний вплив на розвиток підприємства від самого початку його діяльності, створюючи стабільну основу для його подальшого зростання. Ігнорування податкового планування на початкових стадіях може призвести до складних, а іноді і непоправних фінансових наслідків у майбутньому, ускладнюючи можливості для подальшої оптимізації податкових зобов'язань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній науковій літературі питанням податкового планування приділяється значна увага як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Серед вчених, які зробили важливий внесок у вивчення та розв'язання цих проблем, варто відзначити М. Бейгельзімера, І. Бланка, І. Голяша, А. Горбунова, О. Євтушевської, О. Кірша, А. Крисоватого, А. Кізіму, В. Оліховського, М. Підлужного та ін. Їх дослідження та рекомендації надають цінний вклад у розуміння та вдосконалення практик податкового планування в системі фінансового менеджменту, що є актуальним як для теоретичної, так і для практичної площини.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом з тим, податкове планування не є статичним процесом, воно постійно еволюціонує у відповідь на зміни в законодавстві та бізнес-середовищі. Тому, майбутні дослідження повинні зосередитися на адаптації податкових стратегій до цих змін, а також на розробці нових підходів та методик для ефективного податкового планування в умовах постійної нестабільності та непередбачуваності ринкової економіки.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цілі даного дослідження включають наступні ключові аспекти: детальне вивчення характеристик податкового планування в системі фінансового менеджменту на рівні суб'єкта господарської діяльності, включаючи його предмет та основні функції; аналіз необхідності та ефективності стратегій податкового планування; визначення та класифікація різноманітних підходів до структурних елементів податкового планування; а також розгляд комплексного переліку заходів та інструментів, що використовуються в податковому плануванні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Податкове планування на мікрорівні є ключовим компонентом фінансового менеджменту підприємства, інтегрованим у загальну стратегію його економічного розвитку. Цей процес включає системне використання різних законних податкових стратегій та методів, спрямованих на досягнення прогнозованого фінансового стану компанії, враховуючи обмежені ресурси та необхідність їхнього ефективного розподілу. Завданням податкового планування є не лише зменшення податкового навантаження, а й оптимізація використання ресурсів для підтримки стабільного та успішного розвитку бізнесу.

Згідно з думками більшості сучасних дослідників, основна мета податкового планування полягає не просто в мінімізації, а в оптимізації податкових платежів. Вони підкреслюють, що податкове планування повинно виконуватися як систематичний процес, який враховує вплив податкових рішень на загальний фінансовий стан підприємства. Це передбачає виважений підхід до визначення податкових стратегій, спрямованих на оптимальне використання податкових можливостей з метою підтримки фінансового здоров'я та стабільності бізнесу.

На основі аналізу низки наукових праць з оподаткування, В. Я. Оліховський виокремлює чотири основні моделі поведінки платників податків (рис. 1): ухилення від сплати податків (tax evasion); обхід податків (tax avoidance); податкове планування (tax planning); нормативний метод (standard method) [5].

Ухилення від сплати податків, відоме також як tax evasion, включає в себе ряд незаконних дій для зниження податкового навантаження. Ці дії охоплюють: неправомірне використання податкових пільг, затримки або відмови у сплаті належних податків, умисне приховування або заниження доходів, а також ненадання або запізнення з наданням документів, які необхідні для точного обчислення та своєчасної сплати податків. Усі ці дії призводять до незаконного зниження податкових зобов'язань.

Стаття 212 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за умисне ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів [4]. Термін «ухилення від сплати податків» в Україні використовується не тільки у контексті кримінальних справ, але й охоплює більшість видів податкових правопорушень, які передбачають будь-які протиправні дії або бездіяльність платників податків, податкових агентів, їх посадових осіб, а також посадових осіб податкових органів, що призводять до порушення вимог податкового законодавства. За такі дії передбачена відповідальність, яка може бути фінансовою, адміністративною або кримінальною.

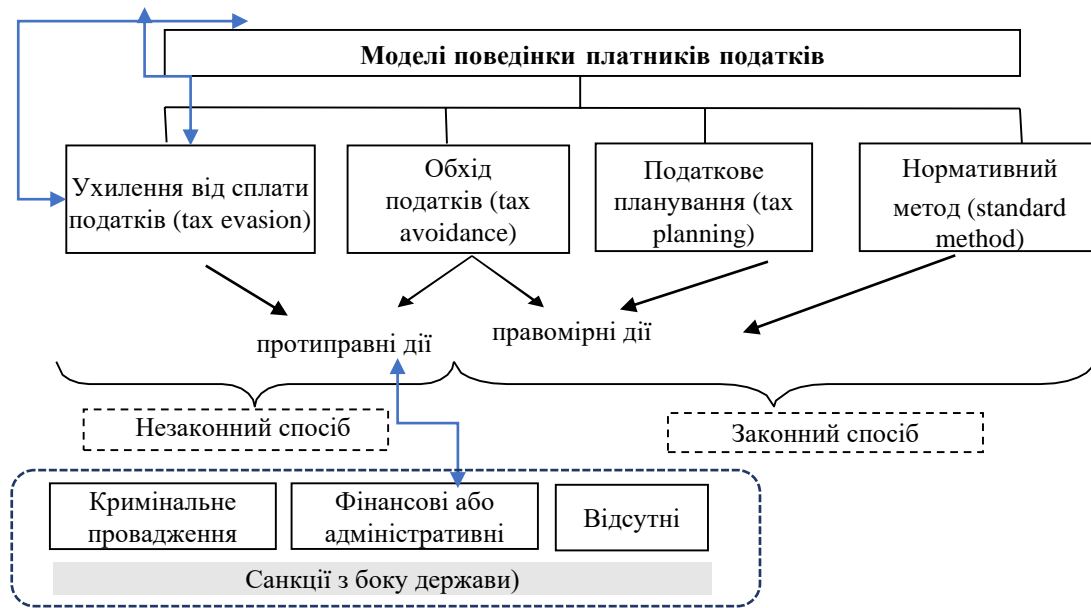

Рис. 1. Основні моделі поведінки платників податків

Джерело: Складено на основі [5]

Обхід податків, відомий також як tax avoidance, включає використання як законних, так і незаконних методів для зменшення податкових зобов'язань. Законні методи часто базуються на недосконалостях або лазівках у податковому законодавстві, які можуть бути навмисно створені для певних категорій платників податків. Незаконні ж методи включають застосування обманних або маніпулятивних прийомів з метою уникнення податкових зобов'язань.

Податкове планування (tax planning) є законним методом мінімізації податкових зобов'язань. Цей процес включає в себе застосування різноманітних законних інструментів, методів та стратегій, включаючи використання прогалів у законодавстві, щоб знизити загальне податкове навантаження. Податкове планування виходить з того, що кожному платнику податків гарантоване право на використання всіх можливих законних способів для оптимізації своїх податкових платежів.

Нормативний метод (standard method) полягає у сплаті податків юридичними та фізичними особами відповідно до вимог законодавства. Платники податків не шукають альтернативні варіанти або способи зменшення податкового навантаження, а замість цього дотримуються установлених податкових ставок та правил без будь-яких відступів. Цей підхід відображає пряме та незмінне дотримання податкових законів.

З чотирьох моделей поведінки платників податків, перші три – ухилення від сплати податків, незаконний обхід податків та податкове планування – забезпечують можливості для зниження податкових платежів. Однак, перші дві моделі, ухилення від сплати податків і незаконний обхід податків, є протиправними та можуть призвести до фінансових, адміністративних або кримінальних санкцій. У той же час, податкове планування являє собою законний спосіб зменшення податкових зобов'язань без порушення законодавчих норм.

На практиці визначення межі між законним податковим плануванням та ухиленням від сплати податків часто виявляється неоднозначним завдяки складнощам інтерпретації. Щоб кваліфікувати несплату податків як навмисне ухилення, необхідно під час досудового розслідування довести наявність прямого умислу у відповідальній особі уникнути оподаткування. В умовах чинного податкового законодавства, яке часто містить неоднозначності та складнощі, це стає викликом, оскільки дуже важко чітко диференціювати дії між ненавмисною помилкою і свідомим умислом уникнути податкових зобов'язань.

На нашу думку, податкове планування слід розглядати як процес, в якому відбувається взаємодія між платником податків та фіскальними органами, де обидві сторони мають свої інтереси. Податкове планування допомагає знизити податкове навантаження і, водночас, виступає як важливий елемент у загальному процесі управління підприємством. Це означає, що мінімізація та оптимізація податкових платежів повинні відбуватися з урахуванням стратегічних цілей менеджменту підприємства, а не бути самоціллю.

Податкове планування може іноді передбачати утримання від зниження податкової бази з різних причин. Наприклад, іноді витрати на податкову оптимізацію можуть перевищувати отримані від цього вигоди. Крім того, керівництво підприємства може вирішити не мінімізувати податки з соціальних або політичних міркувань. Однак, така відмова від мінімізації податків не означає відсутність податкового планування. Це підтверджує, що податкове планування є комплексним інтеграційним процесом, який охоплює упорядкування господарської діяльності відповідно до податкового законодавства та стратегії розвитку підприємства [5].

Створення ефективної системи податкового планування на підприємстві починається із встановлення стратегічних цілей у сфері оподаткування, які відображають загальні фінансові амбіції суб'єкта господарювання. На основі цих стратегічних цілей розробляються конкретні показники, які допомагають оцінити реалістичність та ефективність запланованих податкових стратегій. Ці показники слугують як маяки, що направляють ухвалення рішень та допомагають вимірювати прогрес досягнення визначених цілей.

Далі, на основі цих показників та стратегічних установок, розробляється організаційна модель процесу податкового планування. Це включає визначення функціональних обов'язків та відповідальності різних фахівців, задіяних у процесі податкового планування (наприклад, бухгалтерів, фінансових аналітиків, юристів тощо), а також розробку процедур та протоколів, які забезпечують виконання податкової стратегії в унісон з загальними бізнес-цілями підприємства. Такий підхід гарантує, що податкове планування є інтегрованою частиною фінансової стратегії будь-якого підприємства в умовах сучасної економічної парадигми та має сприяє його загальному економічному зростанню і стабільності.

Виходячи з вищезазначеного, податкове планування не тільки повинно призводити до оптимізації податкових витрат, але й гармонійно вписуватися у загальну стратегію розвитку бізнесу, забезпечуючи взаємозв'язок між фінансовою ефективністю та довгостроковими бізнес-пріоритетами.

Процес податкового планування включає тісну співпрацю між керівником, бухгалтерською (фінансовою) службою та юристом. Ці фахівці працюють над розробкою відповідних інноваційних підходів і стратегій, які включають ретельне вивчення законодавства, спеціалізованої літератури, а також вивчають успішні практики у сфері оподаткування інших підприємств та організацій.

Зокрема, керівник відповідає за узгодження ключових умов ведення бізнесу та забезпечує цілісний погляд на фінансові цілі та стратегії підприємства.

Фахівці бухгалтерії чи фінансового відділу відіграють ключову роль у розробці подальшої стратегії податкового планування, розраховуючи детальні моделі зі сплати необхідних податків та обов'язкових платежів, відображаючи їх у системі облікових регістрів та звітності. Така робота виконується з урахуванням чинних норм і правил податкового законодавства, а також національних стандартів бухгалтерського обліку, забезпечуючи оптимізацію податкових зобов'язань у рамках чинного законодавства [5].

Юрист, в свою чергу, співпрацює з фінансовими службами підприємства, щоб забезпечити вірне юридичне тлумачення здійснюваних операцій, надає консультації структурним підрозділам з правових питань у податковій сфері, а також бере участь у складанні позовів проти незаконних рішень податкових органів або у випадках притягнення підприємства та його службових осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Важливість ролі юриста у сфері податкового планування полягає у спроможності проведення ним всебічного аналізу податкового та фінансового законодавства, з особливим акцентом на ті норми, які мають неоднозначні або недостатньо чіткі формулювання. Це включає вивчення і тлумачення різних інтерпретацій законодавства, що дозволяє виявляти потенційні податкові ризики та можливості. Також важливою частиною роботи юриста є антиципація та прогнозування можливих реакцій податкових органів на різні податкові схеми та стратегії, що допомагає в розробці ефективних та законних підходів до податкового планування.

Для досягнення максимального доходу при мінімізації податкових зобов'язань, особливо в контексті постійно змінюваного законодавства, підприємство повинно впроваджувати комплексний підхід до податкового планування, що охоплює оперативні, тактичні та стратегічні рівні. Це включає не лише розробку та впровадження ефективних податкових стратегій, але й постійне адаптування до змін у податковому законодавстві та нормативних документах.

Такий підхід вимагає залучення кваліфікованих фахівців з різних областей, включаючи бухгалтерів, фінансових аналітиків, економістів та юристів. Команда має спільно працювати над аналізом, плануванням та реалізацією податкових стратегій, що дозволяє оптимізувати податкове навантаження та підвищити фінансову ефективність підприємства. Інтеграція різних відділів у процес податкового планування сприяє глибшому розумінню всіх аспектів фінансової діяльності та дозволяє розробляти більш ефективні та відповідні податкові рішення.

Для ефективного податкового планування, фахівці повинні використовувати різноманітний набір заходів та інструментів. До основних заходів доцільно віднести такі:

Постійний моніторинг нормативно-правової бази, що передбачає детальне вивчення чинних норм податкового права, їх можливих змін і впливу на рівень фінансової незалежності підприємства, включаючи як позитивні, так і негативні аспекти. Це забезпечить релевантність інформації в розрізі сучасних трендів та інтерпретацій податкових правил, а також уможливить максимальну гнучкість підприємства до можливих змін в податковому законодавстві.

Дотримання податкового законодавства щодо повноти нарахування та вчасної сплати податкових платежів, узгодження та затвердження податкового календаря.

Безперервний розвиток практичних навичок у створенні ефективних схем оптимізації податкових платежів, заснованих на законних методах та стратегіях.

Прозора взаємодія з податковими органами, яка ґрунтується на вчасному поданні всіх необхідних податкових декларацій та звітів, забезпеченні належної співпраці під час податкових перевірок, налагодженні постійного зв'язку з податковими та іншими державними контролюючими органами з питань дотримання вимог податкового законодавства.

Податкова оптимізація, яка вимагає системного планування та комплексного управління господарськими операціями для досягнення оптимальної податкової позиції підприємства в стратегічній перспективі.

Оцінка ефективності та ризиків різних податкових схем, а також прогнозування наявних причин можливих відхилень, які відкривають додаткові можливості для дослідження потенційного впливу запропонованих заходів на загальний фінансовий стан організації.

Для реалізації вищезазначених заходів можуть використовуватися різноманітні інструменти: використання спеціалізованої літератури, підтримання доступу до електронних баз даних, які містять актуальну податкову інформацію, системне **формування запитів до податкових інспекцій та інших державних органів**. Такий комплексний підхід дозволяє не тільки мінімізувати податкові ризики, але й забезпечити загальну фінансову стабільність організації.

Виходячи з вищезазначеного, податкове планування можна визначити як комплексну стратегію, яку використовують підприємства чи індивідуальні підприємці. Ця стратегія спрямована на ефективне використання можливостей, які надає чинне податкове законодавство з метою збільшення чистого прибутку, що залишається в розпорядженні платника податків після врахування всіх податкових зобов'язань. Вона передбачає законну оптимізацію податкових платежів та дозволяє знижувати фінансове навантаження, не порушуючи, при цьому, законодавчі норми. При цьому, необхідно відмітити, що процес податкового планування, його аналіз та оцінка на рівні певного підприємства мають бути не епізодичними, а вбудованими у системну та неперервну роботу, що дозволяє постійно адаптуватися до потенційних змін.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи вищезазначене, можемо підкреслити значущість податкового планування як ключового інструменту у фінансовому менеджменті підприємств. Попри складнощі, пов'язані з неоднозначністю податкового законодавства та важливістю розрізнення між легальним податковим плануванням та незаконним ухиленням від сплати податків, цей метод пропонує значні можливості для оптимізації податкового навантаження.

При цьому, необхідно відмітити, що успішне податкове планування вимагає не тільки глибоких знань у сфері оподаткування, але й постійного аналізу та реагування на зміни в законодавчому та економічному контексті. Врахування цих аспектів дозволить підприємствам не лише оптимізувати податкові витрати, а й підвищити загальну ефективність своєї діяльності.

Перспективами подальших досліджень є ретельне вивчення стратегічних можливостей для оптимізації податкових зобов'язань та використання податкових пільг, які стануть доступні в рамках європейських стандартів. У світлі цих змін, детальне дослідження податкового планування в системі фінансового менеджменту на мікрорівні, особливо в аспекті інтеграції України до ЄС, набуває особливої актуальності.

Література

1. Голяш І. Д., Романів С.Р., Черешнюк О.М. Податкове планування підприємства як засіб запобігання правопорушенням // Інфраструктура ринку. 2018. №18. С. 309-312.
2. Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. Економічні горизонти. 2023. № 3(25). С. 16–22.
3. Євтушевська О. О. Податкове планування у системі корпоративного податкового менеджменту // Економіка харчової промисловості. 2021. Т. 13, вип. 2. С. 34-38.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року, № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.01.2024).
5. Оліховський В.Я. Теоретичні аспекти податкового планування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 722. С. 177-181.
6. Офіційний сайт Державної податкової служби України: [Офіційний вебпортал]. Київ. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення 02.01.2024).
7. Реформування податкової системи України – як спосіб вирішення податкових колізій. Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6905. (дата звернення: 20.03.2022).
8. Чернякова Т. М., Хуснулліна Ю. І. Роль податкового планування в управлінні податками на підприємстві. Збірник наукових праць КНТУ. 2008. № 14. С. 273–277. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2382/1/49.pdf>

References

1. Holiash, I. D., Romaniv, S.R., & Chereshniuk, O.M. (2018). Podatkove planuvannya pidpriemstva yak zasib zapobihannia pravoporushenniam [Tax planning of the enterprise as a means of crime prevention]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*. (18), 309-312. [in Ukrainian]
2. Holovai, N. (2023). Podatkova polityka ta osoblyvosti yii realizatsii v umovakh voiennoho chasu [Tax policy and peculiarities of its implementation in wartime conditions]. *Ekonomichni horyzonty – Economic horizons*, 3(25), 16-22. [in Ukrainian]
3. Yevtushevska, O. (2021). Tax planning in the system of corporate tax management. *Food Industry Economics*, 13(2), 34-38. [in Ukrainian]
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine : Law of Ukraine of April 5, 2001]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed 15.01.2024).
5. Olikhovs'kyy, V.Y. (2012). Teoretychni aspekty podatkovoho planuvannya [Theoretical aspects of tax planning]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lviv's'ka politekhnika» - Lviv Polytechnic National University*, 722, 177-181. [in Ukrainian]
6. *Ofitsiinyi sait Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. Ofitsiinyi vebportal. (2024). <https://tax.gov.ua>.
7. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro skhvalennya Stratehiyi reformuvannya systemy upravlinnya derzhavnymy finansamy na 2022 – 2025» vid 29 hrudnya 2021 r. № 1805-r [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Strategy for reforming the state finance management system for 2022-2025» dated December 29, 2021 № 1805-r]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (accessed 15.01.2024).
8. Cherniakova, T. M., and Khusnullina, Yu. I. (2008). Rol podatkovoho planuvannya v upravlinni podatkami na pidpriemstvi [The Role of Tax Planning in the Management of Taxes in the Enterprise]. *Zbirnyk naukovykh prats KNTU*, (14), 273-277. <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2382/1/49.pdf> [in Ukrainian].